

IRODALMI SZEMLE.

a) Hazai irodalom.

Nagy-Kőrös város monographiája. Régi és újkori ismeretetés. A magyar nemzetnek 1896-iki ezredéves ünnepe alkalmából több munkatárs közreműködésével írta és szerkesztette *Galgóczy Károly*. Kiadta Nagy-Kőrös város közönsége. Budapest, 1896. A „Patria” nyomása. Nagy 8-adrét. 640 l. Ára ?

Csak most kaptuk kézhez ezt a nagyon értékes monographiát, mely annyi társával együtt évezredes ünnepi emlék. A derék művet Nagy-Kőrös hazafias közönségének áldozatkészsége s *Galgóczy* főszerkesztő mellett több munkatárs, névszerint *Filó Lajos*, *Gyurinka Antal*, *Ádám Gerzson*, *dr. Joó Imre*, *Mészöly Gáspár*, *Vass Sámuel*, *H. Kiss Kálmán*, *Póka Kálmán*, *Somogyi Károly* stb. közreműködése hozta létre.

Bevezetésén kívül négy főrésze oszlik. I. Nagy-Kőrös régi általános története a mostani alakulásig. II. A város földrajzi viszonyai. III. Társadalmi tényezők és intézmények szervezet és viszonyok. IV. Közgazdasági viszonyok és tényezők. Legterjedelmesebb a VII-ik rész (130—490. lap), mely Nagy-Kőrös város egyházi, iskolai s közművelődési viszonyairól alapos és kimerítő történeti és jelenrajzi tájékozást nyújt.

Nagy-Kőrös város egyike Magyarországnak legrégebbi tősgyökeres városainak. Történeti multjának és jelen állapotának ismerete kettős érdeklődéssel bír e folyóirat olvasói előtt. Először általános művelődéstörténeti érdeklődéssel; másodsor különös protestáns érdeklődéssel, mert e derék város lakossága a XVI. század közepe óta túlnyomólag református s így e monographia közművelődési része érdekes darab az alföldi protestantismus multjából.

A munka a történeti irodalom szempontjából azért becses, mert nagyrészen úttörő. Ez Nagy-Kőrös városának első rendszeres története. Van ugyan Nagy-Kőrösről a Balla Gergely által írott s 1856-ban Szabó Károly és Szilágyi Sándor által kiadott úgynevezett «Nagy-kőrösi krónika»; ámde ez csak a XVIII. század közepéig s

igen hézagosan és krónikaszerűleg ismerteti Nagy-Kőrös multját. A Szilády Áron és Szilágyi Sándor által összeszedett és a Magyar Tud. Akadémia történelmi bizottsága által 1863-ban kiadott «Török-magyarorkori történelmi emlékek» pedig csak a török hódoltság idejéből való okmányok gyűjteménye, mely mindez ideig feldogozásra várt. Galgóczy és társai e két adatforráson kívül számos más forrásművek és levéltári kutatások szorgalmas felhasználásával igyekeztek Nagy-Kőrös viszontagságos multját az olvasó előtt feltárni. Az általános történetből, melyet maga Galgóczy írt, megtudjuk, hogy N.-Kőrös és vidéke már a honfoglalás első idejében fejedelmi birtok lett. Később is királyi és királynői birtok volt, s mint ilyen, több rendbeli kiváltságot és szabadalmat szerzett; úrbéres jobbágyi szervezet alá pedig sohasem került, még akkor sem, mikor a szomszédos községek s köztük Czegléd is jobbágyság alá jutottak; sőt a 145 éves török uralom alatt is, melynek nyomásától sokat szenvedett, mindig a «császár városa» maradt s nem volt kitéve a változó basák szabad sarczolásának. A műnek eme kissé sovány első részénél, továbbá a föld- és helyrajzi viszonyokat alaposan ismertető második részénél (írta *Somogyi Károly* városi mérnök) sokkal általánosabb érdekűek a harmadik rész egyes szakaszai és fejezetei, melyek Nagy-Kőrös belső történetével s közelebbről a város művelődéstörténeti viszonyai-
val ismertetnek meg.

Ebből a belső történetből különösen érdekesek a *ref. egyház*, (265—321. l.) a *ref. főgimnázium* (321—390. l.), a *ref. tanítóképezde* (390—413. l.) és a *ref. népiskolák* (413—451. l.) történetei, melyeket más-más szerzők írtak meg.

Az *egyház története* *Filó Lajos* tollából került ki. A multa nézve kissé vázlatos és csak általánosságban van tartva, de jelenrajzi részében érdekes. Nyomatékkal emeli ki szerző, hogy a kőrösi egyházban a vallásosság és egyháziassággal a jelen viszonyok között meg lehetünk elégedve. A templomot elég szorgalmasan látogatják. Nazarénus, unitárius vagy baptista szektáskodás Nagy-Kőrösön nincs. De nincsenek socialisták sem, valamint a felekezetnélküliség is ismeretlen ebben a nagy gyülekezetben. Az új rend is minden nehézség és rázkódtatás nélkül gyökerezett meg. Csak kivételesen esik meg, ha valamely házaspár az egyházi áldást igénybe nem veszi. Az egyházi adó személyenkint 30 kr. és 2% az állami adó után, a mi oly csekélység, hogy ilyen keveset talán egész hazánkban sehol sem fizetnek a református hívek. A templomi lelki gondozás, úgy látszik, eléggé belterjes; a vasárnapi prédikáczió és hétköznap reggeli és esteli könyörgésen kívül az esztendő téli felében minden csütörtökön reggel bibliamagyarázatot tartanak a lelkészek. A jelen rajzot kiegészíti a templom, szentedények, alapítványok jegyzéke s a lelkészek névsora 1626-tól napjainkig. Ez utóbbinak sorából két püspök került

ki, ú. m. *Ungvári* Gergely és *Helmecei* István, s egy h. püspök, *Báthory* Gábor.

A *ref. főgimnázium történetét* az alapítástól 1851-ig *Ádám* Gerzson igazgató, 1851-től a jelenig *dr. Joó* Imre tanár, az iskolai könyvtárak történetét *Mészöly* Gáspár tanár írta meg. A munkának ez a része bő kivonat «A nagy-kőrösi ev. ref. főgimnázium története» czímű s ugyanezen szerzőktől megjelent jeles monographiából, mely e folyóirat mult évi folyamában a 602. s köv. lapokon behatólag volt méltatva. Világos, tartalmas, tömör áttekintése e kiváló iskola multjának s gondos rajza mostani állapotának.

A *ref. tanítóképezde történetét* (390—413. l.) *H. Kiss* Kálmán képezdei igazgató írta meg, tömören, de minden lényeges mozzanat gondos feltüntetésével. A nagy-kőrösi tanítóképezde és gazdasági intézet 1839-ben keletkezett mint tanítóképző és gazdasági intézet. Eszméjét gróf *Teleki* Sámuel pendítette meg s a nagy-kőrösi 1837-ik évi «erdőgyűlés» és a városi tanács testesítette meg, midőn az intézet alapjául fundatiót rendel és *Karika* Pál személyében tanárt választ. 1839-től 1850-ig működik a kettős intézet, de *Kecskemét* ellenségeskedése és a nagyobb belső erő iránya miatt nem tud megizmosodni, a szabadságharcz bukása pedig a zsenge intézetet is eltemeti. De a kőrösiek buzgalma s főként *Sz. Warga* János ébersége a dunamelléki egyházkerület támogatásával ismét életre kelti nem ugyan a kettős intézetet, de a tanítóképezdét. Az 1855-ben feltámasztott intézet pár évig még nagyon küzd a kezdet nehézségeivel, de 1859 óta az egyházkerület hathatósabb támogatásával, újjáalkotott alapszervezettel, külön választott igazgatósággal s a hírneves *Nagy* László igazgatóvá választásával gyorsan föllendül s azóta folyvást halad előre. 1861-ben háromévéssé teszik a tanfolyamot s egy új tanerővel szaporítják a tanárokat; 1862-ben convictust szerveznek a tanuló ifjúság számára; 1864/65-ben különválasztják az ének- és zenetanárságot a nagy-kőrösi kántorságtól; 1869-ben gyakorló-iskolát állítanak fel az intézet részére; 1886-ban négy évre bővül ki a tanfolyam; 1890-ben 12,858 frt költséggel új helyiség építettet az intézet számára. Az intézet fentartásához a dunamelléki egyházkerület évenként 4307 frttal, a nagy-kőrösi egyház 2820 frt 13 krral, a saját alapok 1337 frt 13 krral, Nagy-Kőrös városa 5703 frt 72 kr. évi segélylyel járul. Az intézetnek *Nagy* László után, ki 1869-ben tanfelügyelővé lett, 1876-ig *dr. Kiss* Áron, az ismert tanügyi író, 1882-ig *Magyar* Antal volt az igazgatója, kit ugyanazon évben *H. Kiss* Kálmán követett s ma is az ő gondos igazgatása alatt áll ez a jóhírű tanítóképző intézetünk.

A *felső leányiskola* történetét *Mészöly* Gáspár ismerteti. Ez az intézet községi és 1870 óta áll fenn. A nagy-kőrösi *ref. népiskolák* történetét ismét *H. Kiss* Kálmán, a tanyai és ismétlődő isko-

lákét *Mészöly* Gáspár vázolja. A római kath. egyház és népiskolaügy története *Gyurinka* Antal plébánostól származik, a zsidó hitközség története *Salamon* Sándor hitközségi tanító feljegyzései után van összeállítva; a jótékony, közművelődési s más egyesületekről *Vass* Sámuel tanár jegyzetei adnak felvilágosítást.

A monographia IV. részében Nagy-Kőrös gazdasági viszonyait ismertetik, még pedig *Galgócsy* az általános gazdasági viszonyokat, továbbá a mezőgazdaságot és az állattenyésztést, *Seappanos* Sándor a szőlőtermelést és gyümölcsstenyésztést, továbbá a konyhakertészetet, valamint az erdészetet; *Somogyi* Károly és *Póka* Kálmán a város közlekedési és forgalmi viszonyaival ismertetnek meg, s végül *Póka* Kálmán az egész műhöz másfél ivnyi pótléket és igazítást csatol.

Általában véve a monographia derék munka. Némi szerkezeti aránytalanság, itt-ott ismétlés s stylaris egyenlőtlenség van ugyan benne, de ezek abból keletkeztek, hogy a munkán több kéz dolgozott. Ám a munka így is becses dolgozat úgy általános történeti, mint különös protestáns egyháztörténeti szempontból.

Sóváradi.

Az *Úr Siona*, vagy a keresztyén egyház 19 százéves történelme. A calvi kiadás nyomán írta *Farkas József*, ref. theologiai tanár. Kiadja a „Vallásos iratok terjesztő társaság” és *Hornyánszky* Viktor könyvkiadó közös vállalata. Budapest, 1896. *Hornyánszky* Viktor könyvnyomdája. 207 lap. Számos képpel díszítve, csinos vászonkötésben, ára 1 frt.

Ha igaz, hogy a történet az élet mestere, kétszeresen igaz az, hogy a keresztyénség története a keresztyén élet mestere. Az a viszonytagságos 19 száz esztendő, melyet a keresztyénség vészben és viharban átélt, a legfényesebb bizonyítéka annak, hogy az igaz keresztyénség Istennek ereje az emberiség földi és mennyei boldogítására; világ világossága, föld sava és élet kovásza. Isteni erők foglalatja, melyek által az emberi élet megnemesül, a lélek igaz tartalommal telik meg s az emberiség a maga valódi hivatására és boldogságára vezetetik. A keresztyénség története az emberek boldogításának története. Mert ha Jézus Krisztus az istenség életének emberi megtestesülése, akkor a keresztyénség az Úrnak földi Siona, azaz Úr megváltottainak diadalma a világ fölött.

Ez a vezérgondolat vonul át «Az Úr Siona» című népszerű egyháztörténelmi munkán, mely a keresztyén egyház 19 százados küzdelmét úgy tünteti fel, mint az Úr Jézus Krisztusban megtestesült isteni életerők továbbhatását az újjászült és átteremtett világban. E hitvédő és hiterősítő irányzat képezi a mű fősajátságát, melynek úgy az események kiválasztása, mint azok pragmatikus egybefűzése és kenetes előadása eleitől végig öntudatosan a szolgálatában áll.